

Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi, Sayı: 1/2 2013, Sayfa: 37-40.
Xelqara Uyğur Tetqiqati Jorinali, San: 1/2 2013, Sehiye: 37-40.
International Journal of Uyghur Studies, Volume: 1/2 2013, Page: 37-40.

TÜRK HALK OYUNU “ÇAYDA ÇIRA” VE UYGUR HALK DANSI “DALDA ÇIRA” ÜZERİNE

Nuri MAHMUT*

ÖZET

Türk Halk dansları ile ilgili tarihi süreçler, kendi içinde oluşum-gelişim zincirini oluşturmuştur. Türk halkının milli folk dans kültürünün peyderpey değişimi-gelişim sürecine, genetik kökenlerine ışık tutmak için öncelikle merkezi Asya’da yaşamakta olan toplulukların coğrafi, tarihi ve kültürel durumunun halkbilimi disiplini bakımından araştırılması lazımdır. Bu makalede Türkiye’de oynanmakta olan “Çayda Çıra” halk dansı ile Uygur Türklerindeki “Dalda Çıra” halk dansının köken birliği, tarihi katmanları, çeşitli türleri arasındaki folklorik bağlantısı, ortak ve farklı yönleri, aralarındaki etkileşimler tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk, Uygur, Halk Dansı, “Çayda Çıra”, Folklor.

ON THE TURKISH FOLK DANCE “ÇAYDA ÇIRA” AND UYGHUR FOLK DANCE “DALDA ÇIRA”

37

ABSTRACT

Historical processes about the Turkish folk dances have created chain of the formation and evolution in itself. In order to elucidate step by step development and genetic roots of the national folk dance culture of the Turkish people, geographical, historical and cultural situation of the communities living in Central Asia should be examined first. This article will be analyzed folkloric connection, common and different aspects, interactions between among unity of origin, historical stratum and various types of the “Çayda Çıra” being played in Turkey with Uyghur folk dance “Dalda Çıra”.

Keywords: Turkish, Uyghur, Folk Dance, “Çayda Çıra”, Folklore.

Elazığ yöresine ait halk danslarından “Çay da Çıra” dansı Uygur Türklerindeki halk dansları (halk usulü)ndan “Dalda Çıra” dansına çok benzemektedir. Konusunun, sanatsal ifade şeklinin, figürlerinin benzer ve ortak oluşunun yanı sıra, müziğinin ritmik-melodik (makamsal) özellikleri bakımından benzerliği de şaşırtıcıdır. Gerçi ritimlerde bazı farklılıklar söz konusu ise de, makamları aynıdır. Örneğin “Çayda Çıra” dansı 8/10 ritimde, Şirvan makamındadır. “Dalda Çıra” Da ise 4/5 ritimde, Kaşgar makamındadır. İki makamın dizileri aynı, adları farklıdır. Her iki dansın koreografisine baktığımızda birçok hareketin aynı olduğunu ya da aynı hareketin tersten kullanıldığını görürüz. “Çayda Çıra” ve “Dalda Çıra” dansının koreografilerini karşılaştırdığımızda aşağıdaki gibi tablo ortaya çıkar:

* Dr., Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuarı, İzmir – TÜRKİYE, E-posta: nuri_54@hotmail.com.

“Çayda Çıra”da

Diz oynatma

Yarı Karşılama

Bedenin sağa- sol döndürülüşü

Diz kırma

Takip Adım

Yan yana yarı dönerek yürüme

Mumların yerde bırakılarak alkış tutulması

Mumların baş üstünden ve aşağıdan döndürülmesi

Elde taşınan mumların beden diliyle iki ileri bir geri alınması

“Dalda Çıra”da

Tiz oynatmaq

Yérım qarşılamaq

Bedenini oñğa solğa qaritiş.

Tiz qoyuş

Teqip qedem

Yan -yan yürüp aldı arqığa yérım çöğüleş.

Uygur Türklerindeki “Dalda Çıra” dansı şöyle yapılır: Güzel yaz akşamları bağ-bostanlı yeşil alanlarda ağaç dalları çıralar (Fanus)la süslenir. Köy halkı meydana toplanır, sofralar kurulur, fakır-zengin herkes doyurulur. Sofra toplandıktan sonra, köy çalgıcıları (sazendeler) “Dalda Çıra” şarkısını çalmaya başlarlar. Dansçı üzerinde mum yanan tabakları ellerinde tutarak ortaya çıkar. Herkesi selamladıktan sonra bir masanın üzerine çıkar ve dans etmeye başlar. Seyirciler “Dalda Çıra” türküsüne eşlik eder, müziğin meyan bölümünde genç kız ve erkekler masanın etrafında dönerek dans ederler. Oyun zirveye ulaşır.

Resim 1: Uygur Halk Dansı “Dalda Çıra”¹

“Çayda Çıra” dansının kökenleri ile ilgili kaynakların bazılarında, bu dansın son dönemlerde ortaya çıktığı, kaynağının da efsane ve rivayetlere dayandığı belirtilirken, bazılarında kale ile ilişkilendirilerek bir kalenin düşman işgalinden kurtarılması, Doğu Roma’ya karşı elde edilmiş zaferin kutlanmasına dayandığı ifade edilmektedir.² Bazılarında ise Zerdüşt dini inancının etkisi altında ortaya çıktığı³, eskiden tarikatların ayinlerinde oynandığı ileri sürülmüştür.⁴ Bugün de Orta Asya’daki bir çok Türk boyunda ateşle ilgili danslar icra edilmektedir.

¹ “Uygur 12 Muqamı”, “Qeşqer Meşrep Muqamı”ndan görüntüler”, Xnjiang Medeniyet Nezareti Ses Yayınları Neşriyatı, Haziran 1998.

² Mehmet Ali Abakay, “Çayda Çıra’nın Hikayesi”, <http://www.edebiyatdostlari.com.makaleler> (15. 11. 2009)

³ Abdüşükür Mehmet Emin, *Şincangniñ Tang Devrideki Naxşa-Usul Sen’iti*, Şincang Xelq Neşriyatı, Urumçi, 1980, s. 80.

Türklerin dans kültürü ile ilgili ilk kayıtlara Çin tarih kaynaklarında rastlamaktayız. Tang Sülalesi dönemi yazarlarından Jiang Zhou'nun “Saray Erkanının Genel Hatıraları” adlı kitabına göre 15-16 Ocak 713’de Enhua -men Kapısı’nın dışında 20 metre yükseklikte Ağaçlar Fanuslarla süslenmiş, çeşitli ziynet eşyaları takmış kız ve kadınlar ellerinde Çıralarla dans ederek şarkı söylemişlerdir⁵. Yine “Eski Tang-name. Ruy Zhong Hatıraları” na göre, 1-2 Şubat 713 Akşamı Türkistanlı ateş dini rahiplerinden Pu-Tu’nun davetiyle imparator Ruy Zhong “Dalda çıra” dansını seyretmiştir.⁶ Tang Sülalesi döneminin ünlü şairlerinden Liu Yushi’nın “Çıra Nağmeleri” adlı şiirinde “Dinledik ‘Çıra’ ezgilerini biz yine” mısrası geçmektedir.⁷

Türklerin müzik ve dans kültürü ile ilgili en eski bulgular Antik Çin’in Kuzey bölgelerindeki Buda mağaralarıdır. Miladi 1-5. yüzyıllara ait bu mağaraların kalıntıları günümüze kadar korunmuştur. Bu mağaralarda Türklerin Müzik ve dans kültürü ile ilgili resim ve heykeller bulunmaktadır. Bunlardan Doğu Türkistan bölgesindeki Küsen- Şorçuk ve Huçu mağaralarında ellerine mum yakılmış tabakları alarak dans etmekte olan dansçıların ve arkasında dansa çalgısıyla eşlik eden müzisyenlerin görüntüleri vardır.

⁴ <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-2241/ates-ve-oyun.html>

⁵ Eski Tangname, Müzik Tezkiresi, Ruy Zhong Hatıraları, C. 3-5-15, Shuju Neşriyatı, 1956.

⁶ İvirgul’un Yerel Şeceresi, s. 81

⁷ Abdüşükür Mehmet Emin, age., s. 80

Resim 2: Huçu Mağaralarındaki “Ateş Dansı”na Ait Resimler(5.- 6.yy)⁸

Bunlar Türklerin milli kültür ve sanat hayatının yansımalarıdır. Türk milli kültürünün tarihi geçmişi ve bugünkü durumuna baktığımızda aradan yüzyıllar geçmiş olmasına rağmen genetik özelliklerini kaybetmediğini, aralarında sürekliliğin olduğunu görürüz.

Sonuç itibariyle, Türklerin geleneksel dans kültürü kendine has özelliklere sahiptir. Bu danslar Türklerin estetik anlayışını yansıtır. “Çayda Çıra” ve “ Dalda Çıra” dansları konu, ifade, koreografi ve icra tarzı bakımından benzer özelliklere sahiptir. Söz konusu dansların tarihi katmanları üzerindeki yaptığımız inceleme bugün Türkiye’de icra edilmekte olan “Çayda Çıra” dansının Uygur Türklerinin antik devirlerden bugüne kadar muhafaza ederek sürdürdükleri “Dalda Çıra” dansının aynı kökenden geldiğini göstermektedir.

KAYNAKLAR

- ABAKAY Mehmet Ali, "Çayda Çıra'nın Hikayesi", <http://www.edebiyatdostlari.com.makaleler> (15. 11. 2009)
- EMİN Abduşükür Mehmet, **Şincangniñ Tang Devrideki Naxşa-Usul Sen’iti**, Şincang Xelq Neşriyatı, Urumçi, 1980.
- _____, “Batı Bölgelerdeki Taş Kemir Sanatı”, **Qeşqer Pedagoji Universiteti İlmi Jurnili**, Sayı: 1, Kaşgar 1980.
- “Uygur 12 Mukamı”, “Qeşqer Meşrep Muqamı”ndan Görüntüler”, Şincang Medeniyet Nezareti Ses Yayınları Neşriyatı, Haziran 1998. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-2241/ates-ve-oyun.html>
- **Eski Tangname, Müzik Tezkiresi, Ruy Zhong Hatıraları**, Cilt: 3-5-15, Shuju Neşriyatı, 1956.
- İvirgul’un Yerel Şeceresi.

⁸ Abduşükür Mehmet Emin, “Batı Bölgelerdeki Taş Kemir Sanatı”, **Kaşgar Pedagoji Üniversitesi İlmi Dergisi**, S. 1, 1980.